

Beata Jakimiuk

AKSJOLOGICZNY WYMIAR PORADNICTWA EDUKACYJNO-ZAWODOWEGO

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ

AXIOLOGICAL DIMENSION OF EDUCATIONAL AND PROFESSIONAL COUNSELING

1. Wprowadzenie

W każdym etapie życia człowieka występują sytuacje trudne, związane z odczuwaniem bezradności, niemożnością podjęcia decyzji lub dylematami dotyczącymi prawidłowego postępowania. W takich okolicznościach najważniejsze jest podejmowanie działań w oparciu o poczucie podmiotowości i sprawczości oraz stabilny system wartości. Oznacza to konieczność prowadzenia poradnictwa edukacyjno-zawodowego w taki sposób, aby pomóc osobie radzącej się rozumieć i przyjąć wartości, co umożliwi dokonywanie właściwych wyborów i zapewni poczucie słuszności swojego zachowania.

Proces poradnictwa edukacyjno-zawodowego opiera się zatem na wartościach – bez nich nie można zdefiniować celów i zadań poradnictwa ani podejmować działań doradczych. Stąd wynika aksjologiczny wymiar poradnictwa – wartości są obecne w każdym obszarze teorii i praktyki procesu doradczego.

Głównym celem artykułu jest ukazanie znaczenia wartości w procesie poradnictwa w odniesieniu do wspierania rozwoju człowieka, aby miał on poczucie sprawczości i wpływu na swoje życie, był podmiotem swoich działań. W związku z tym istotną kwestię stanowi określenie aksjologicznych orientacji w poradnictwie. Zagadnienia związane z obecnością wartości w poradnictwie edukacyjno-zawodowym dotyczą zarówno profesji doradcy, jak

i samego procesu poradnictwa. W treści artykułu zostaną omówione kwestie dotyczące wartości w poradnictwie edukacyjno-zawodowym, kształtowania podmiotowości i kompetencji aksjologicznych osób radzących się oraz kompetencji doradcy w tym zakresie.

2. Wartości jako podstawa poradnictwa

Poradnictwo określane jest najczęściej jako działanie społeczne „polegające na dostarczaniu przez doradcę rad, porad, wskazówek radzącemu się w celu rozwiązania jego problemów”¹. Odbywa się w ramach działalności zorganizowanych instytucji jako jedna z form pomocy społecznej i zawsze jest relacją międzyosobową². Podczas procesu doradczego relacja ta trwa nieprzerwanie i ma umożliwić osobie radzącej się „poznanie własnych myśli, uczuć i zachowań, osiągnięcie zrozumienia siebie, odkrycie i spożytkowanie swoich mocnych stron, tak by mógł on działać efektywnie i podejmować właściwe decyzje zawodowe”³. Zadania doradcy koncentrują się wokół: rozpoznawania zainteresowań, pasji, talentów i predyspozycji osoby radzącej się; dokonywania wyborów i podejmowania decyzji zawodowych i edukacyjnych; budowania poczucia podmiotowości i własnej wartości; realizacji aktywności zgodnie z własnymi zainteresowaniami i potrzebami; rozwijania poczucia odpowiedzialności za własny rozwój i postępowanie; przygotowania do kształcenia przez całe życie; opracowania indywidualnego planu kariery edukacyjnej i zawodowej; przygotowania ucznia do radzenia sobie w sytuacjach bezrobocia, problemów zdrowotnych i adaptacji do nowych warunków pracy i mobilności zawodowej; przygotowania do roli pracownika⁴.

Wartości stanowią podstawę budowania każdej sytuacji doradczej oraz całego procesu poradnictwa edukacyjno-zawodowego. Proces ten jest silnie nasycony wartościami, ponieważ zakłada uwiarygodnienie konkretnych wartości, przekazywanie ich, świadczenie o nich, hierarchizowanie i realizację w postępowaniu.

¹ A. Kargulowa, *O teorii i praktyce poradnictwa*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2011, s. 37.

² Tamże, s. 47-53.

³ A. Paszkowska-Rogacz, *Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej*, Warszawa: KOWEZiU 2002, s. 12.

⁴ E. Drogosz-Zabłocka, A. Łukaszewicz, A. Paszkowska-Rogacz, R. Ponczek, G. Sołtyśńska, B. Wojtasik, E. Żywiec-Dąbrowska, *Szkolny doradca zawodowy*, Warszawa: KOWEZiU 2008, s. 7-8.

Problematyka wartości w poradnictwie edukacyjno-zawodowym jest istotna przede wszystkim ze względu na fakt urzeczywistniania się ich w postępowaniu osoby radzącej się. Stanowi to podstawę podjęcia dalszych rozważań odnoszących się do czynów człowieka, wynikających z doświadczenia samostanowienia i podejmowanych w poczuciu odpowiedzialności, które są efektem działań wychowawczych poradnictwa edukacyjno-zawodowego, podporządkowanych jednemu nadrzędnemu celowi – kształtowaniu poczucia podmiotowości osoby radzącej się.

Aksjologiczny aspekt poradnictwa podnoszony jest najczęściej w opracowaniach dotyczących etyki zawodowej doradcy. Doradca jako osoba poznająca i diagnozująca rzeczywistość w odniesieniu do wyborów edukacyjno-zawodowych rzadko jest postrzegany jako ktoś o określonym poziomie kompetencji i dojrzałości aksjologicznej. Częściej podkreśla się jego sprawności zawodowe związane z zadaniowymi aspektami procesu doradczego. Trudno znaleźć publikacje dotyczące prowadzenia procesu poradnictwa zorientowanego na wartości, raczej pomija się perspektywę samodzielnego wartościowania osób radzących się na podstawie czytelnych kryteriów aksjologicznych, co przecież stanowi istotę każdego procesu wychowawczego⁵.

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe jest czymś więcej niż socjalizacją ułatwiającą adaptację do nowych warunków – jest procesem wspomagania rozwoju podopiecznych w taki sposób, aby doprowadzić do świadomości posiadania przez nich poczucia podmiotowości. Świadomość podmiotu przejawia się w jego aktywności moralnej, jednak trudno powiedzieć, czy ta manifestacja świadczy o istnieniu poczucia podmiotowości. Wydaje się, że podmiotowość kształtuje się wraz z formowaniem świadomości aksjologicznej, która może być ujmowana jako system regulacji zachowań podmiotu oraz zbiorowości⁶.

Ludzkie działanie poprzedza określona świadomość, każde doświadczenie wiąże się z jakimś zrozumieniem, które może ulegać modyfikacjom⁷. W procesie poradnictwa działający człowiek ma możliwość dokonania wyboru, a ten wybór posiada zawsze konsekwencje moralne. Podjęte działania świadczą o osobie, „taka jest bowiem natura korelacji tkwiącej w doświadczeniu, w fakcie «człowiek działa», że czyn stanowi szczególny moment ujawnienia osoby. Pozwala nam najwłaściwiej wglądać w jej istotę i najpeł-

⁵ K. Olbrycht, *Aksjologiczne wymiary kształcenia pedagogów*, [w:] *Aksjologia w kształceniu pedagogów*, red. J. Kostkiewicz, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2008, s. 16.

⁶ M. Kowalski, D. Falcman, *Świadomość aksjologiczna i podmiotowość etyczna. Analizy i impresje*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2008, s. 12-16.

⁷ A. Maryniarczyk, *Pluralistyczna interpretacja rzeczywistości. Zeszyty z metafizyki nr 2*, Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu 2004, s. 19.

niej ją zrozumieć”⁸. Wartości moralne czynów człowieka mają to do siebie, że człowiek poprzez swoje moralnie dobre lub złe czyny sam staje się dobry lub zły. Człowiek w działaniu kształtuje swoją wartość moralną⁹. Jest to istotne również w odniesieniu do procesu poradnictwa edukacyjno-zawodowego, który przygotowuje człowieka do podejmowania decyzji i działań.

Dokonując wyboru, człowiek opowiada się za jedną z opcji, odrzucając inne. Istotą tego aktu jest świadomość możliwości samostanowienia, nieulegania zewnętrznym tendencjom. Samostanowienie ujawnia się poprzez własną aktywność, a każda jej postać łączy się z rozwijaniem własnej podmiotowości. Poprzez własny dynamizm człowiek nie tylko bierze udział w działaniu, ale też kształtuje samego siebie¹⁰.

Główną wartością jest pomoc osobie radzącej się w stawianiu się człowiekiem, we wzrastaniu w człowieczeństwie. Proces nabywania wartości w procesie poradnictwa rozpoczyna się od zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka radzącego się i od pierwszych jego doświadczeń jako podmiotu swoich działań. W miarę swojego rozwoju człowiek dokonuje weryfikacji własnych potrzeb, a rozumienie wartości staje się treścią relacji *doradca – radzący się*¹¹. Wartości motywują do działania jednostki, stanowią podstawę konstytuowania tożsamości, poczucia własnej godności, dają impuls do podejmowania decyzji.

3. Budowanie poczucia podmiotowości

Podstawowym warunkiem kształtowania postaw i umiejętności, rozpoznawania, wyboru i realizacji wartości jest rozwijanie poczucia podmiotowości osób, które wspiera doradca, poprzez formowanie ich orientacji podmiotowej. Można ją określić jako szczególną formę „ustosunkowania do siebie i świata” albo „charakterystyczny styl regulacji zachowania”, które towarzyszą ludzkiej aktywności sprawczej¹². Orientacja podmiotowa jest powiązana ze świadomością bycia podmiotem, czyli tworzeniem reprezentacji siebie jako sprawcy zmian w swoim zachowaniu i otoczeniu. Podmiotowość realizuje się w działaniu człowieka poprzez wpływanie na przebieg wydarzeń w swoim środowisku.

⁸ K. Wojtyła, *Osoba i czyn*, Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne 1969, s. 14.

⁹ Tamże, s. 16, 72.

¹⁰ Tamże, s. 100-101.

¹¹ M. Nowak, *Teorie i koncepcje wychowania*, Warszawa: Wyd. Akademickie i Profesjonalne 2008, s. 378-379.

¹² M. Kofta, *Orientacja podmiotowa: zarys modelu*, [w:] *Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży*, red. A. Gurycka, t. I, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1989, s. 35-36.

Podmiotowość jest zawsze indywidualna, неповtarzalna i subiektywna. Jej ukształtowanie wymaga wolności, niezależności i krytycznego myślenia, a także odpowiadania na wartości. Tym, co nadaje dynamiki osobie, jest aktywność człowieka, polegająca na twórczym wykorzystaniu indywidualnych możliwości. Odkrywanie i rozwijanie własnego potencjału, predyspozycji, talentów nie dotyczy tylko sfery praktycznej poradnictwa edukacyjno-zawodowego. W istocie jest czymś znacznie więcej – jest tworzeniem siebie zgodnie z wewnętrzną potrzebą, a więc formowaniem swojej podmiotowości.

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe jest zatem procesem, w którym kształtuje się podmiotowość człowieka. Przygotowuje osobę radzącą się do możliwości wyrażenia siebie, z jednej strony w sposób uporządkowany i systematyczny, z drugiej natomiast w spontanicznej ekspresji wynikającej tylko i wyłącznie z własnych potrzeb, indywidualnych możliwości opartych na jasnych kryteriach aksjologicznych. Tego typu świadomość można uzyskać poprzez przeżycia indywidualne, poprzez poczucie bycia twórcą siebie. Konsekwencją prawidłowo prowadzonego procesu poradnictwa jest doświadczanie siebie jako podmiotu przez osoby radzące się, które realizuje się jako wolne działanie zgodnie z własnym potencjałem w odniesieniu do bieżących potrzeb.

Tworzenie poczucia podmiotowości jest powiązane z doświadczeniem budowania obrazu swojej osoby w przyszłości w relacji do świata przyszłości. Dlatego działania doradcy powinny przede wszystkim prowadzić do kształtowania systemu wartości, aby człowiek wiedział, co jest dla niego ważne. Istotne jest również to, aby osoba radząca się miała przeświadczenie o samokontroli i poczuciu wpływu na bieg zdarzeń. Szczególną formą samokontroli jest doświadczanie prób zmiany siebie oraz doświadczanie efektów takich prób¹³. Jest to możliwe poprzez podejmowanie wysiłku zmierzającego do zmiany swoich właściwości, postrzeganych jako niekorzystne lub niewystarczające. Istotne jest, aby zwrócić uwagę na różnorodność doświadczeń i sposobów rozwijania własnych kompetencji, kształtowanie samodzielności i odpowiedzialności za własne wybory i postępowanie, zdobycie umiejętności planowania i organizacji własnego życia. Rozwijanie podmiotowości odbywa się poprzez integralny rozwój człowieka, wspomagany działaniami wychowawczymi, w których osoba radząca się świadomie uczestniczy¹⁴.

¹³ G. Kutra, *Doświadczenia istotne dla formułowania przez młodzież perspektywicznych planów działań*, [w:] *Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych...*, dz. cyt., t. I, s. 134-135.

¹⁴ L. Górska, *Podmiot i podmiotowość jako kategorie pedagogiczne*, [w:] *Podmiotowość we współczesnej edukacji. Oglądy – intencje – realia*, red. J. Niemiec, A. Popławska, Białystok: Wydawnictwo Prymat 2009, s. 165.

Postawa odpowiedzialności w życiu zawodowym wymaga świadomości swoich działań, znajomości celu działania, przewidywania efektów swojego postępowania oraz gotowości do ponoszenia konsekwencji, dokonywania wyborów, które powinny być podejmowane ku wartościom, a nie jako ucieczka od problemów i wysiłku. Odpowiedzialność oznacza wyraźne rozpoznanie granic swej wolności, będącej „oknem otwartym na rzeczywistość, która nigdy nie przestaje być badana” i która jest „spojrzeniem coraz bardziej przenikającym rzeczywistość”. Wolność musi nas czynić „czujnymi na każde wezwanie” i „zdolnymi do poprawy”¹⁵. Wolność umożliwia poszukiwanie możliwości znalezienia odpowiedzi na własne potrzeby, ale też łączy się ze świadomością własnych ograniczeń. Wolność to możliwość wyboru drogi postępowania. Doświadczając wewnętrznej wolności, człowiek ma poczucie odpowiedzialności za swoje czyny, ponieważ „wolność jest podstawą ludzkiego sumienia, prawości, ofiarności, dobroci, sprawiedliwości, przyjaźni, solidarności i miłości”¹⁶. Wolność i odpowiedzialność są ze sobą ściśle powiązane. Postawa odpowiedzialności jest odkryciem i spełnieniem rzeczywistego wymiaru wolności.

Poradnictwo jest procesem wyzwalań istniejącego już w człowieku potencjału. Nie może to być proces zależny tylko od uwarunkowań genetycznych wspieranych przez doradcę z uwzględnieniem czynników zewnętrznych. Oznacza pracę i stały wysiłek człowieka zmierzającego do rozwijania swojego człowieczeństwa, stawania się lepszym człowiekiem, nabywania kompetencji aksjologicznych, które umożliwią dokonywanie właściwych wyborów.

4. Strategie i zasady kształtowania kompetencji aksjologicznych w procesie poradnictwa

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe opiera się na założeniu, że przygotowanie do wykonywania pracy, realizowanie i rozwijanie swojej podmiotowości rozpoczyna się we wczesnym dzieciństwie i trwa przez całe życie¹⁷. Zadaniem doradcy jest towarzyszenie człowiekowi w kluczowych momentach tego procesu, pomoc w uzyskaniu wiedzy o nim samym, o otoczeniu i uwarunkowaniach, które w każdym momencie życia mają istotne znaczenie

¹⁵ L. Giussani, *Ryzyko wychowawcze jako tworzenie osobowości i historii*, Kielce: Wydawnictwo „Jedność” 2002, s. 168-170.

¹⁶ A. Solak, *Wychowanie chrześcijańskie i praca ludzka. Studium współzależności*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2004, s. 98-99.

¹⁷ B. Jakimiuk, *System doradztwa zawodowego i jego miejsce w reformowanej szkole*, [w:] *Zarządzanie szkołą w procesie zmian oświatowych*, red. A. Maj, E. Domagała-Zyśk, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012, s. 190.

w odniesieniu do dokonywanych wyborów, rozwijania własnych uzdolnień, umiejętności, kwalifikacji i zainteresowań. Poradnictwo nie ogranicza się więc do konkretnej grupy wiekowej lub zawodowej, może być realizowane jako wspomaganie rozwoju dzieci, młodzieży i osób dorosłych¹⁸, wobec wszystkich, którzy chcą poszerzyć lub rozwinąć swoje kompetencje, rozpoznawać i urzeczywistniać swoje powołanie i możliwości. Życie człowieka to proces ciągłego uczenia się i rozwoju, kształtowania systemu wartości, który powinien być wspierany przez kompetentnych doradców-pedagogów. Wypracowanie i ukształtowanie właściwej i trwałej hierarchii wartości jest czynnikiem niezbędnym do świadomego życia i podejmowania odpowiedzialnych decyzji, dokonywania pewnych wyborów oraz przejawiania określonych zachowań. Wobec tego doradca powinien szczególną uwagę poświęcić kształtowaniu prawidłowej postawy w odniesieniu do własnego rozwoju, która formuje się przede wszystkim na fundamencie wartości moralnych i wiąże się z przyjęciem odpowiedzialności za swoje postępowanie.

Biorąc pod uwagę konieczność uwzględnienia kategorii podmiotu i podmiotowości¹⁹ w procesie poradnictwa edukacyjno-zawodowego, można przyjąć strategie postępowania analogiczne do strategii w procesie wychowania do wartości. Jedną z nich jest *strategia dysonansu*, która polega na wykorzystywaniu przykrego doznania emocjonalno-poznawczego w wyniku braku spójności pomiędzy dotychczasowymi sądami osoby radzącej się a jej obecną sytuacją lub sferą pragnień. Konfrontacja z odmiennym sposobem myślenia i oceniania osób ważnych dla człowieka radzącego się powoduje dysonans, pod wpływem którego zaczyna on zmieniać swoją postawę. Można też zastosować *strategię stymulacyjną*, która polega na motywowaniu i pobudzaniu osoby radzącej się poprzez przełożenie wartości ważnych dla niej na konkretne kierunki działania. Ten sposób postępowania prowadzi do budowania spójnego systemu wartości wyrażającego się w konsekwencji między swoją postawą a zachowaniami. Kolejnym sposobem utożsamiania się z wartościami jest *strategia świadectwa*, która wykorzystuje mechanizm identyfikacji, utożsamiania się z inną osobą poprzez przyswojenie sobie pewnych jej cech i doświadczenia, co wspomaga nie tylko budowanie systemu wartości, ale również zgodne z nim życie²⁰.

Człowiek jest najważniejszą wartością procesu poradnictwa i podstawową zasadą aksjologii w tym procesie²¹. Cele, zasady prowadzenia działań do-

¹⁸ R. Lamb, *Poradnictwo zawodowe w zarysie*, Warszawa: Krajowy Urząd Pracy 1998, s. 10.

¹⁹ M. Nowak, *Pedagogiczny profil nauk o wychowaniu*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012, s. 55.

²⁰ M. Nowak, *Teorie i koncepcje...*, dz. cyt., s. 379-380.

²¹ Tamże, s. 416-417.

radczych, zadania, zastosowane metody i środki koncentrują się na człowieku jako wartości. Cały proces poradnictwa jest ukierunkowany na realizację człowieczeństwa osoby radzącej się.

Nadrzędną zasadą poradnictwa jest dobro osoby radzącej się²², wspieranie jej rozwoju w procesie stawania się podmiotem swojego życia, świadomym swojej wolności i gotowym do podjęcia odpowiedzialności za swoje działania. Wolność przejawia się w dobrowolności korzystania z pomocy doradcy, bez nacisków i przymusu zewnętrznego, oraz w swobodnym dokonywaniu wyborów. Warto zadbać o rozwój kompetencji, takich jak: odwaga w działaniu, upór w pokonywaniu przeszkód, budowanie poczucia własnej wartości i samoakceptacji²³, które mogą mieć duże znaczenie w przyszłych relacjach z otoczeniem i radzeniu sobie w codziennych sytuacjach. Wychowanie do pracy obejmuje też kształtowanie elementów kultury pracy, pracowitości i odpowiedzialności.

Obowiązkiem doradcy jest pomoc w rozpoznaniu rzeczywistości, zrozumieniu jej istoty i rządzących nią praw. Doradca edukacyjno-zawodowy powinien określać cele, zadania i środki procesu doradczego, odwołując się do wartości wynikających z koncepcji człowieka jako osoby i podmiotu swoich działań, ponieważ tylko w ten sposób można przygotować człowieka do radzenia sobie w niewiadomej przyszłości.

Doradca nie może być neutralny wobec rzeczywistości i wobec wartości, ponieważ oprócz wykonywania konkretnych zadań zawodowych, wynikających z organizacji procesu poradnictwa, robi coś znacznie ważniejszego: ukazuje wartościowanie i postawy wartościowe, które wprowadzają porządek w poszczególne obszary życia i nadają im właściwy wymiar²⁴. Wartości moralne, takie jak: wolność, odpowiedzialność, uczciwość, godność²⁵, stanowią fundament planowania i realizowania procesu doradczego. Przejawianie postawy sprzyjającej stawaniu się człowiekiem wymaga spójności wartości deklarowanych, uznawanych i realizowanych, ponieważ doradca jest dla wielu osób radzących się istotnym źródłem wartości.

²² A. Czerkawska, A. Czerkawski, *Etyczny wymiar poradnictwa zawodowego*, Warszawa: KOWEŻiU 2005, s. 23.

²³ D. Kukła, *Preorientacja i orientacja zawodowa w edukacji*, Warszawa: UKSW 2010, s. 73.

²⁴ M. Nowak, *Teorie i koncepcje...*, dz. cyt., s. 308.

²⁵ A. Czerkawska, A. Czerkawski, *Etyczny wymiar...*, dz. cyt., s. 27-32.

5. Kompetencje doradcy w aspekcie etycznym

Kompetencje to „dyspozycje w zakresie wiedzy, umiejętności i postaw, pozwalające realizować zadania zawodowe na odpowiednim poziomie”²⁶. Mają podmiotowy charakter, ponieważ określają każdą, niepowtarzalną osobę i ujawniają jej potencjał w sytuacji konkretnego zachowania związanego z wykonywaniem czynności zawodowych, które w przypadku doradcy zawsze są podejmowane w odniesieniu do innych osób. Nie można przy tym pominąć aspektu aksjologicznego, ponieważ podstawę kształtowania kompetencji powinny stanowić wartości moralne i etyka zawodowa, bez których nie można rzetelnie wypełniać obowiązków zawodowych.

Moralność, rozumiana bardzo ogólnie, jest zbiorem wartości i reguł postępowania doradcy w procesie poradnictwa, a etyka – w ogólnym rozumieniu – jest refleksją nad moralnością. Aspekt moralny pracy doradcy przede wszystkim dotyczy rozwijania świadomości siebie osoby radzącej się, która powinna odkryć, że jest kimś niepowtarzalnym – podmiotem posiadającym potencjał i wiele możliwości. Umożliwi to rozwój i urzeczywistnianie wartości w osobie radzącej się i w jej postępowaniu, a także zrozumienie, że sukces zawodowy zależy nie tylko od układu sprzyjających okoliczności, ale przede wszystkim wiąże się z własnym wysiłkiem, pokonywaniem trudności i wzięciem odpowiedzialności za swoje działania.

Nawiązanie relacji z osobą radzącą się wymaga szczególnej wrażliwości i stosowania pewnych zasad. Wiele opracowań dotyczących kompetencji zawodowych doradcy zawiera sformułowania dotyczące konieczności posiadania przez doradcę świadomości standardów etycznych oraz postępowania zgodnego z zasadami dobrego wychowania²⁷, przestrzegania zasad etyki zawodowej²⁸, przejawiania odpowiednich norm etycznych²⁹.

Etyka zawodowa doradcy dotyczy „odpowiedzialnej, moralnie dobrze realizowanej pracy”³⁰, wykonywanej dzięki sprawnościom warunkującym efektyw-

²⁶ G. Filipowicz, *Zarządzanie kompetencjami zawodowymi*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne 2004, s. 17.

²⁷ MEVOC, *Quality Manual for Educational and Vocational Counseling*, [w:] strona internetowa <http://www.mevoc.net/>, dostęp z dn. 25.09.2016.

²⁸ S. Pakulniewicz-Błońska, *Rozwój zawodowy doradcy*, „Doradca Zawodowy” 2007, nr 2, s. 18.

²⁹ *International Competencies for Educational and Vocational Guidance Practitioners*, [w:] strona internetowa <http://crccanada.org/crc/files/iaevg/Competencies-English.pdf>, dostęp z dn. 25.09.2016.

³⁰ M. Gogacz, *Czym jest etyka zawodowa*, [w:] *Zagadnienie etyki zawodowej*, red. A. Andrzejuk, Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Navo” 1998, s. 11.

ne realizowanie obowiązków zawodowych. Sprawności te mogą być rozumiane jako kompetencje, które można określić jako zdolność do wykonywania pewnych czynności albo – w znaczeniu szerszym – jako zestaw cech niezbędnych do wykonania konkretnej pracy³¹. Praca pozwala na urzeczywistnianie swojego człowieczeństwa³², wykorzystanie własnych możliwości i zdolności, realizację powołania. Wiąże się z samowychowaniem, ponieważ umożliwia człowiekowi doskonalenie, rozwój i dążenie do doskonałości, a także kształtowanie osobowości etycznej, której podstawą są wolność, odpowiedzialność i sumienie³³.

Doradca edukacyjno-zawodowy jest pedagogiem³⁴, który wspiera człowieka w różnych okresach życia zarówno podczas edukacji szkolnej, przy wyborze kierunku kształcenia i zawodu, jak i w zakresie uczenia się przez całe życie osób dorosłych. Wymaga to szerokich kompetencji doradcy w zakresie: wiedzy o rynku edukacyjnym i rynku pracy, umiejętności diagnozy potrzeb osób radzących się, odkrywania i rozwijania ich potencjału, znajomości sposobów postępowania w procesie doradczym dostosowanych do sytuacji osoby radzącej się, wrażliwości, delikatności, odpowiedniej postawy moralnej, przede wszystkim nastawienia na skuteczną pomoc radzącemu się przy zachowaniu zasad etyki zawodowej.

Zdobywanie wiedzy niezbędnej do wykonywania pracy doradcy wymaga wzięcia osobistej odpowiedzialności za własne postępowanie w tym zakresie. Brak wiedzy, nieznajomość niektórych zagadnień utrudnia lub wręcz uniemożliwia wykonywanie pracy, a w skrajnych przypadkach może prowadzić do skrzywdzenia osoby radzącej się. Z tego powodu każdy doradca powinien nieustannie uaktualniać posiadaną wiedzę, która stanowi podstawę umiejętności doradczych. Jest to istotne również dlatego, że poradnictwo ciągle się rozwija i doskonali, powstają nowe narzędzia pracy, teorie i koncepcje rozwoju zawodowego, metody realizacji procesu doradczego, a przede wszystkim dynamicznie zmienia się sytuacja na rynku pracy i rynku edukacyjnym zarówno w sferze legislacyjnej, jak i realnej. Implikuje to wiele wyzwań odnoszących się do ustawicznego dokształcania doradców w bardzo szerokim zakresie. Wiedza jest szczególnie wartościową, ponieważ umożliwia urzeczy-

³¹ Ch. Woodruffe, *Ośrodki oceny i rozwoju*, Kraków: Oficyna Ekonomiczna 2003, s. 92-93.

³² Jan Paweł II, *Laborem exercens*, [w:] *Laborem exercens. Tekst i komentarze*, red. J. Gałkowski, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1986, s. 21.

³³ G. Grzybek, *Aktualność chrześcijańskiego wychowania do pracy. Refleksja etyczna*, [w:] *Wychowanie chrześcijańskie*, red. A. Rynio, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007 s. 865-866.

³⁴ B. Wojtasik, *Doradca zawodu. Studium teoretyczne z zakresu poradnictwa*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego 1993, s. 9-10.

wistnianie posiadanych kompetencji w pracy z ludźmi, stanowiąc bazę do rozwijania umiejętności i kształtowania nastawienia do pracy.

Kompetencje doradcy w rozumieniu funkcjonalnym przejawiają się poprzez umiejętności, które tak jak wiedza powinny być uzupełniane, odnawiane i rozwijane. Wymaga to podejmowania ciągłego wysiłku nie tylko po to, aby poradzić sobie z nowymi wymaganiami zawodowymi, ale również dlatego, żeby mieć przekonanie, że podejmowane działania są wykonywane najlepiej, jak to tylko jest możliwe. Nie wystarczy więc zdobyć pewnych umiejętności, ale należy mieć świadomość, że powinny one nieustannie podlegać ocenie i modyfikacji – tylko wtedy można w najpełniejszy sposób pomóc osobie radzącej się i uniknąć błędów i niedociągnięć w postępowaniu doradczym.

Wspieranie rozwoju człowieka poprzez właściwe organizowanie i prowadzenie procesu doradczego łączy się z odpowiedzialnością za wynik pracy wykonywanej „w warunkach dobrego przygotowania, czyli posiadania sprawności zarówno moralnych, jak i intelektualnych”³⁵. Dla doradcy oznacza to dążenie do nieustannego rozwijania swoich kompetencji i posiadanego potencjału, przede wszystkim jednak dotyczy kształtowania charakteru w wyniku aktywnej i wartościującej postawy wobec rzeczywistości, która nadaje postępowaniu człowieka jednoznaczny kierunek i stanowi uzasadnienie podejmowanych działań oraz umożliwia rozwój własnej osobowej doskonałości na miarę swoich uzdolnień, predyspozycji i pracy nad sobą.

6. Zakończenie

Poradnictwo edukacyjno-zawodowe jest nierozzerwalnie powiązane z zagadnieniami aksjologicznymi, które stanowią podstawę teorii i koncepcji oraz praktyki poradnictwa, a także nabywania, rozwijania i wykorzystywania kompetencji doradcy. Istotą poradnictwa opartego na koncepcji człowieka jako osoby ludzkiej, będącej wartością autonomiczną i podmiotem swojego życia, jest wspieranie samodoskonalenia i samowychowania osoby radzącej się, doprowadzenie do urzeczywistnienia jej człowieczeństwa, bycia kreatorem swojego rozwoju poprzez uaktywnienie i wykorzystanie własnych potencjalnych możliwości oraz odkrycie i realizowanie wartości. W procesie poradnictwa należy przede wszystkim zwracać uwagę na umożliwianie doświadczania bycia podmiotem odpowiednio do wieku i sytuacji osoby radzącej się. Podmiotowość jest warunkiem zdobywania wiedzy, kształtowania postaw i umiejętności, przyswajania wartości, podejmowania samodzielnych

³⁵ T. Gogacz, *Czym jest etyka...*, dz. cyt., s. 14.

wyborów i działań oraz gotowości do ponoszenia wynikających stąd konsekwencji. Dlatego naczelną zasadą i celem procesu poradnictwa jest rozwijanie podmiotowości osoby radzącej się jako jednej z najważniejszych wartości, która umożliwia aktywną relację człowieka do otaczającej rzeczywistości i poczucie możliwości wpływu na tę rzeczywistość poprzez aktywne, celowe i świadome postępowanie.

Podmiotowość rozumiana jako wartość procesu poradnictwa, przejawiająca się w działaniach zarówno doradcy, jak i osoby radzącej się, umożliwia urzeczywistnianie wartości w różnych sytuacjach życiowych i prowadzi do autentycznego rozwoju człowieczeństwa. Ma to znaczenie nie tylko w wymiarze indywidualnym, ale też w szerszym kontekście społecznym. Warto podkreślać znaczenie wartości w teorii i praktyce poradnictwa, aby stanowiły główny kierunek i podstawę działań doradczych i nie zostały zdominowane przez procedury i urzędnicze podejście wobec osób radzących się. Życie oparte na wartościach oznacza postępowanie według zasad, kontrolowanie swojej aktywności, wiarę w swoje możliwości, podejmowanie wysiłku, nastawienie na rozwój, dlatego w procesie poradnictwa nie można ignorować zagadnień z zakresu aksjologii. Odnoszenie się do wartości w każdym etapie tego procesu ma głęboki sens, ponieważ wprowadza osoby radzące się w wartościowy sposób życia i kieruje je na drogę refleksyjnego i świadomego kreowania własnej przyszłości.

Streszczenie: Podstawowym założeniem całożyciowego poradnictwa edukacyjno-zawodowego jest wspomaganie człowieka w odnalezieniu siebie w zmiennej rzeczywistości, w sytuacji niepewności i nieprzewidywalności związanej z przemianami zachodzącymi w otaczającym świecie. Celem artykułu jest znalezienie odpowiedzi na pytanie dotyczące skutecznych sposobów wspierania rozwoju człowieka, aby miał on poczucie sprawczości, był podmiotem swoich działań, miał poczucie wpływu na swoje życie. W związku z tym istotną kwestię stanowi określenie aksjologicznych orientacji w poradnictwie. Zagadnienia te dotyczą zarówno profesji doradcy, jak i samego procesu poradnictwa. W treści artykułu zostały omówione zagadnienia dotyczące wartości jako podstawy poradnictwa zawodowego, kompetencje doradcy w aspekcie etycznym oraz sposoby wspomaganie rozwoju człowieka w kontekście wartości.

Słowa kluczowe: wartości, podmiotowość, poradnictwo edukacyjno-zawodowe, kompetencje doradcy, kompetencje aksjologiczne, etyka

Abstract: The basic assumption underlying lifelong educational and professional counseling is supporting an individual in finding themselves in a constantly changing reality, in a situation of uncertainty and unpredictability connected with changes in the surrounding

world. The goal of this article is to find effective ways of supporting an individual, give them perception of self-agency, being a subject of their own actions and having influence on their own lives. Therefore defining axiological orientation in counseling is a crucial issue. The axiological directions of counseling concern the profession of counselor as well as the very process of counseling. In the article issues relating to the value as a basis for professional counseling, ethical aspect of professional counselor's competences and ways of supporting an individual in the context of values are discussed.

Keywords: values, subjectivity, educational and professional counseling, counselor's competences, axiological competences, ethics

Bibliografia

- Czerkawska A., Czerkawski A., *Etyczny wymiar poradnictwa zawodowego*, Warszawa: KOWEZiU 2005.
- Drogosz-Zabłocka E., Łukaszewicz A., Paszkowska-Rogacz A., Ponczek R., Sołtysińska G., Wojtasik B., Żywiec-Dąbrowska E., *Szkolny doradca zawodowy*, Warszawa: 2008.
- Filipowicz G., *Zarządzanie kompetencjami zawodowymi*, Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne 2004.
- Giussani L., *Ryzyko wychowawcze jako tworzenie osobowości i historii*, Kielce: Wydawnictwo „Jedność” 2002.
- Gogacz M., *Czym jest etyka zawodowa*, [w:] *Zagadnienie etyki zawodowej*, red. A. Andrzejuk, Warszawa: Oficyna Wydawnicza „Navo” 1998, s. 11-14.
- Górska L., *Podmiot i podmiotowość jako kategorie pedagogiczne*, [w:] *Podmiotowość we współczesnej edukacji. Oglądy – intencje – realia*, red. J. Niemiec, A. Popławska, Białystok: Wydawnictwo Prymat 2009, s. 155-166.
- Grzybek G., *Aktualność chrześcijańskiego wychowania do pracy. Refleksja etyczna*, [w:] *Wychowanie chrześcijańskie*, red. A. Rynio, Lublin: Wydawnictwo KUL 2007, s. 863-869.
- International Competencies for Educational and Vocational Guidance Practitioners*, [w:] strona internetowa <http://crccanada.org/crc/files/iaevg/Competencies-English.pdf>, dostęp z dn. 25.09.2016.
- Jakimiuk B., *System doradztwa zawodowego i jego miejsce w reformowanej szkole*, [w:] *Zarządzanie szkołą w procesie zmian oświatowych*, red. A. Maj, E. Domagała-Zyśk, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012, s. 189-208.
- Jan Paweł II, *Laborem exercens*, [w:] *Laborem exercens. Tekst i komentarze*, red. J. Gałkowski, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL 1986, s. 7-54.

- Kargulowa A., *O teorii i praktyce poradnictwa*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2011.
- Katra G., *Doświadczenia istotne dla formułowania przez młodzież perspektywicznych planów działań*, [w:] *Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży*, t. II, red. A. Gurycka, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1989, s. 129-148.
- Kofta M., *Orientacja podmiotowa: zarys modelu*, [w:] *Podmiotowość w doświadczeniach wychowawczych dzieci i młodzieży*, t. I, red. A. Gurycka, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 1989, s. 35-64.
- Kowalski M., Falcman D., *Świadomość aksjologiczna i podmiotowość etyczna. Analizy i impresje*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2008.
- Kukła D., *Preorientacja i orientacja zawodowa w edukacji*, Warszawa: UKSW 2010.
- Lamb R., *Poradnictwo zawodowe w zarysie*, Warszawa: Krajowy Urząd Pracy 1998.
- Maryniarczyk A., *Pluralistyczna interpretacja rzeczywistości. Zeszyty z metafizyki nr 2*, Lublin: Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu 2004.
- MEVOC, *Quality Manual for Educational and Vocational Counseling*, [w:] strona internetowa <http://www.mevoc.net/>, dostęp z dn. 25.09.2016.
- Nowak M., *Pedagogiczny profil nauk o wychowaniu*, Lublin: Wydawnictwo KUL 2012.
- Nowak M., *Teorie i koncepcje wychowania*, Warszawa: Wyd. Akademickie i Profesjonalne 2008.
- Olbrycht K., *Aksjologiczne wymiary kształcenia pedagogów*, [w:] *Aksjologia w kształceniu pedagogów*, red. J. Kostkiewicz, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls” 2008, s. 15-22.
- Pakulniewicz-Błońska S., *Rozwój zawodowy doradcy*, „Doradca Zawodowy” 2007, nr 2, s. 17-19.
- Paszkowska-Rogacz, *Warsztat pracy europejskiego doradcy kariery zawodowej*, Warszawa: KOWEZiU 2002.
- Solak A., *Wychowanie chrześcijańskie i praca ludzka. Studium współzależności*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2004.
- Wojtasik B., *Doradca zawodu. Studium teoretyczne z zakresu poradnictwa*, Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Wrocławskiego 1993.
- Wojtyła K., *Osoba i czyn*, Kraków: Polskie Towarzystwo Teologiczne 1969.
- Woodruffe Ch., *Ośrodki oceny i rozwoju*, Kraków: Oficyna Ekonomiczna 2003.